

řešení daného rozporu. Třetí svět zdaleka nevyčerpal zdroje, které má on sám a ostatní svět k dispozici. Z hlediska světového hospodářství nevytěžil dostatečně z bohatství světového poznání, z mezinárodního pohybu pracovních sil, kapitálu, zboží a jiných hodnot zde vytvářených.

Přístup k nim je třeba umožnit, a proto práce na globální strategii může být významným praktickým i teoretickým přínosem.

SOUČASNÉ PROBLÉMY MEZINÁRODNÍHO MĚNOVÉHO SYSTÉMU

Jaroslav Velíšek

Charakter poválečného měnového uspořádání v kapitalistickém světě se stal předmětem diskusí ještě za druhé světové války. Za základ jednání konference o měnových a finančních otázkách poválečného uspořádání kapitalistického světa, která se konala v roce 1944 v Bretton-Woods v USA, byla přijata koncepce W. D. Whitea. Její princip záleží v tom, že 1) jediná kapitalistická měna — americký dolar — je podle zákona pro cedulové banky ostatních států směnitelná za zlato; 2) ostatní kapitalistické měny jsou volně směnitelné mezi sebou za pevné kursy a prostřednictvím dolaru jsou potom směnitelné za zlato.

Opěrným sloupem tohoto tzv. standardu zlaté devizy je tedy americký dolar, za nějž jsou ostatní měny kapitalistických států volně směnitelné podle neměnné parity. V myšlence volné směnitelnosti za dolary a v úsilí o stabilitu kursu jsou skryty především zájmy USA. Stabilita kursů má chránit americký vývoz před nebezpečím devalvace ostatních měn a směnitelnost má zajistit volný transfer důchodů z vyvezeného kapitálu a možnost převodu exportních příjmů z cizí měny na dolary.

Uskutečnění standardu zlata a rezervních měn se v poválečném vývoji kapitalistických států setkalo se značnými překážkami. V prvním poválečném období, tj. asi do roku 1949, byla nejzávažnějším problémem stabilizace měn a měnových kursů. Další závažnou překážkou uskutečnění standardu zlata a rezervních měn bylo vázané hospodářství, existující téměř ve všech kapitalistických zemích. Podmínky pro volný platební styk byly v západní Evropě vytvořeny až v letech 1958—1959. S problémem plné směnitelnosti a se stabilizací kursů svých měn vůči dolaru se dosud potýká většina mimoevropských kapitalistických zemí.

Dohodou z Bretton-Woods byl zřízen Mezinárodní měnový fond (IMF) jako stálá instituce, vybavená prostředky ve zlatě a devizách, jejímž hlavním úkolem je podpora mezinárodní měnové součinnosti tím, že napomáhá vytvoření a upevnění standardu zlaté (dolarové) devizy. Každý členský stát Fondu je totiž povinen vyjádřit počáteční paritu své měny buď ve zlatě, nebo v amerických dolarech.¹⁾ Dohoda dále stanoví maximálně přípustné odchylky kursů od parity. Každý člen Fondu se zavazuje podporovat kursovou stabilitu, udržovat řádná devizová ujednání s ostatními členy a zabraňovat soutěživým změnám v devizovém kursu. Ke změně počáteční parity může dojít pouze na návrh člena a po souhlasu Fondu. Nepřesahuje-li změna 10% počáteční parity, nevnese Fond námitky (do těchto 10% se však počítá jakákoli změna od vzniku Fondu). Členská země může změnit paritu bez souhlasu Fondu jen tehdy, jestliže tato změna nemá vliv na mezinárodní transakce členských zemí.

¹⁾ Měnová parita vyjadřuje úřední poměr měnové jednotky jedné země vůči měnové jednotce druhé země na základě v nich obsaženého množství zlata. Měnová parita může být stanovena také zákonem stanovícím poměr té které národní jednotky vůči zlatu.

Objektivní rozpory v mechanismu fungování mezinárodního měnového systému

Současný měnový systém, založený na zlatě a rezervních měnách (jimiž jsou dolar a libra), má zajišťovat nerušenou funkci a průběh mezinárodního platebního styku. Základní podmínkou pro plnění této funkce je optimální množství hodnotných světových peněz, které je závislé na růstu mezinárodních hospodářských a platebních vztahů. Ve své době splňoval uvedenou základní podmínku klasický zlatý standard. Množství zlata bylo v tehdejší době úměrné celkovému úhrnu uskutečňovaných mezinárodních plateb. Zlato tak mohlo samo o sobě nerušeně plnit funkci světových peněz.

Poválečný hospodářský vývoj, charakterizovaný téměř nepřerušovanou konjunkturou ve všech vyspělých kapitalistických státech, vystupňoval potřebu tzv. mezinárodní likvidity, tedy prostředků nezbytných pro zajištění průběhu mezinárodního obchodu a mezinárodní investiční aktivity. Mezinárodní likvidita je tvořena ve svém úhrnu třemi zdroji — světovou zásobou měnového zlata a jejími přírůstky, emisí rezervních měn (dolarů a liber) a rezervními pozicemi států u Mezinárodního měnového fondu.²⁾ Jen v období 1960 až 1966 vzrostl úhrn mezinárodní likvidity o 19%. Světová zásoba měnového zlata se zvýšila pouze o 8%, zatímco rezervní pozice u Mezinárodního měnového fondu o 77% a zásoba rezervních měn o 31%.

Tyto údaje samy o sobě dokumentují existenci základního problému soudobého mezinárodního měnového systému — problému zlata, resp. problému vztahu zlata a rezervních měn. Základním rysem vývoje těžby zlata v uplynulých letech je její relativní pokles, tzn. snižování přírůstků těžby. V roce 1967 došlo dokonce k absolutnímu poklesu těžby o 2%. Světová těžba zlata je pravidelně spotřebovávána jednak na průmyslovou nebo uměleckou výrobu, jednak ji nakupují soukromé osoby buď pro zpracování nebo pro tezauraci ve zpracovaném i nezpracovaném stavu a konečně slouží přírůstek těžby zlata k rozmožnění světové zásoby měnového zlata, tj. je skupován ústředními bankami jednotlivých států. Na trhu zlata tak platí samozřejmě zákon poptávky a nabídky — zde jsme ovšem u důležité otázky, u ceny zlata. Cena zlata byla po 41% devalvací dolaru v roce 1934 stanovena na 35 dolarů za 1 trojskou unci zlata. Je mnoho hlasů, které napadají už takto stanovenou cenu zlata, a označují ji za příliš libovolnou. Skutečností však zůstává, že cena zlata je od té doby zmrazena na této úrovni, zatímco ceny všech ostatních druhů zboží vzrostly. Odhaduje se, že byla-li relace mezi cenou zlata a cenami ostatního zboží v roce 1934 zhruba 1:1, dnešní poměr je už 1:2,5 — jinými slovy, za ostatní zboží je dnes třeba zaplatit 2,5krát více než za zlato. Dalším činitelem, který se podobně jako u ostatního zboží podílí na úrovni hodnoty zlata, jsou náklady na jeho výrobu, resp. těžbu, které v posledních letech rovněž nepřetržitě stoupají. Za této tržní situace je zlato vlastně nejvýhodnějším artiklem ke koupi, což se zákonitě odráží v cenách zpracovaného zlata, neboť je-li zákonem stanovena cena 35 dolarů za unci platná pro vytěžené zlato, není nutné ji dodržovat při prodeji zpracovaného zlata. Ústřední banky nakupující zlato k měnovým účelům jsou tím vlastně postaveny na trhu do nevýhodné pozice — musí dodržovat zákonnou cenu při nákupu zlata. Velmi slabý příliv zlata do světových měnových rezerv je tak vysvětlitelný zcela prostými vztahy mezi nabídkou a poptávkou po zlatě, tak jako po kterémkoli jiném zboží. Prodávat zlato do měnových rezerv je ze všeho nejméně výhodné. Tím si lze vysvětlit, že světová zásoba měnového zlata vzrůstala od roku 1947 do roku 1966 ročně v průměru jen o 1,4%. Světová produkce zlata je navíc relativně

²⁾ Z členské kvóty, kterou musí složit každý členský stát, je 25 % ve zlatě. Tato čtvrtina jeho členské kvóty tvoří jeho tzv. rezervní pozici, člen ji ovšem může automaticky čerpat zpět v podobě jakékoli měny jiného členského státu.

stabilizována do určitých zemí (nejvíce — tj. 75% — se na světových přírůstcích těžby podílí Jihoafrická republika), zatímco obchodní mezinárodní transakce jsou rovnoměrně rozloženy podle míry ekonomické aktivity. Tezaurace zlata, snadno vysvětlitelná výše uvedenými důvody, je rovněž obvyklá nejen ve vyspělých průmyslových zemích, ale především v některých rozvojových zemích (Indie, arabské naftové státy apod.).

Klesající podíl měnového zlata na úhradu mezinárodní likvidity vyvolává zákonitě nebezpečí, že to ohrozí vztah, na němž je současný měnový systém postaven — vztah mezi zlatem a rezervními měnami. Nesoulad mezi poptávkou po zlatě a jeho nabídkou musel být ve světovém měřítku neustále vyrovnáván, a jak jsme viděli, byl vyrovnáván vzrůstem množství rezervních měn — dolarů a liber.³⁾ Tyto měny jsou nazývány rezervními, protože největší část světového obchodu se provádí právě jejich prostřednictvím, státy k nim mají důvěru a používají je i k tvorbě svých měnových rezerv. Police rezervních měn je závislá jednak na situaci toho kterého národního hospodářství, a to proto, že rezervní měny jsou kromě své funkce světových peněz i národními měnami, jednak na celkově vyrovnaném a klidném chodu mezinárodního měnového systému. Tendence ve vývoji světové zásoby měnového zlata se proto musí nutně přenášet i na situaci rezervních měn. Stoupá-li jejich podíl na úhrnné sumě mezinárodní likvidity, vede to samo o sobě k posílení důvěry ve zlato a k oslabení důvěry v rezervní měny. Podle výchozího principu mezinárodního měnového uspořádání je první světová rezervní měna — americký dolar — pro cedulové banky kdykoli směnitelná za zlato. Klesá-li ovšem podíl zlata v měnových rezervách jednotlivých zemí, je tato základní podmínka stabilního fungování měnového systému a priori ohrožena. Při ohrožení směnitelnosti rezervních měn za zlato propuká na světových peněžních trzích nervozita, která zpravidla sílí s tím, jak se šíří poplašné signály. Rezervní měny se začínají hromadně vyměňovat za zlato, protože je oslabena důvěra v možnosti jejich směnitelnosti. Rezervní měny se stávají obětí spekulace, tzn. vlastníci se jich snaží zbavit a nakoupit za ně zlato. Spekulace přitom nemusí nutně být vždy záměrným útokem na pozici některé rezervní měny, může být objektivním výsledkem zcela pochopitelné reakce na vznik paniky na trhu. Objektivně je ovšem taková reakce nutné spekulací, protože prováděné transakce opět jenom prohlubují šířící se paniku. Potenciální okamžitá síla spekulace na západních trzích se v současné době odhaduje na 13—15 miliard dolarů — na tolik se totiž odhaduje úhrnná částka krátkodobých dolarových pohledávek, které jsou kdykoli převoditelné na zlato.

Proti nebezpečí spekulace se brání především státy s trvale pasivní platební bilancí, a to v prvé řadě přidělovým a vzájemně koordinovaným hospodařením se zlatem, které má zabránit lavinovitě se šířící živelné panice, ohrožující stabilitu rezervních měn, dále pak vzájemnou úvěrovou výpomocí a úvěrovými možnostmi u mezinárodních finančních institucí (především u Mezinárodního měnového fondu). Když se koncem roku 1960 cena zlata na londýnském trhu zvýšila až na 41 dolarů za 1 trojskou uncii, vznikl tzv. Zlatý pool. Byla to určitá forma dohody, podle níž si ústřední banky Spojených států, Velké Británie, Francie, Belgie, Holandska, NSR, Itálie a Švýcarska vzájemně vypomáhaly intervencemi na trhu zlata tak, aby cena zlata zůstala stabilizována na úrovni 35 dolarů za 1 trojskou uncii zlata.

Skutečnost, že určitá národní měna je současně rezervní měnou, má své výhody i nevýhody. K výhodám patří především jisté privilegované postavení, které rezervní měna ve světovém měnovém systému zaujímá. Toto privilego-

³⁾ Vzrůst rezervních pozic u Mezinárodního měnového fondu sám o sobě rovněž vedl k narůstání množství rezervních měn, protože v těchto měnách především byl čerpán ať už ekvivalent zlata složeného jako 25 % členské kvóty, nebo další úvěry v rámci dalších čtyř tzv. úvěrových tranšů.

vané postavení se projevuje mimo jiné tím, že finanční instituce kapitalistických států se vždy koneckonců v zájmu stability světového měnového systému snaží o to, aby rezervní měnu chránily před výkyvy a spekulativními útoky, případně před devalvací. Nevýhodou takového výsadního postavení je relativně těsná závislost mezi vývojem národního hospodářství a platební bilance daných zemí (USA, Velké Británie) a postavením rezervní měny ve světovém hospodářství.

Obojí — jak výhody, tak nevýhody postavení rezervní měny — se projevily v nedávné době u britské libry šterlinků. Postavení libry je objektivně velmi vratké. Vyplývá to ze skutečnosti, že se základem devizových a zlatých rezerv ve výši 1 miliardy Lstg Británie současně kryje krátkodobé závazky ve výši 5 miliard Lstg a uskutečňuje zahraniční obchod, jehož celkový objem činí asi 11 miliard Lstg. Kromě toho probíhá na bázi libry asi 30% světového obchodu, což představuje ročně asi 18 miliard Lstg. Slabost libry jako národní měny se tak pochopitelně přenášela i do mezinárodních měnových vztahů a byla zdrojem narušování jejich rovnováhy. Na druhé straně, právě proto, že britská libra vystupovala jako rezervní světová měna, koordinované akce ústředních bank hlavních kapitalistických států i mezinárodních finančních institucí byly zaměřeny na podporu libry. Devalvace libry z 18. listopadu 1967 znamenala tak v jistém slova smyslu vítězství spekulace a rezignaci úsilí těch, kdo libru zachraňovali. Devalvace libry znamenala první otevřený záchvěv, první zjevné porušení funkce mezinárodního měnového systému. Po několika letech jednání na půdě Mezinárodního měnového fondu i ostatních finančních institucí, kdy byla vypracována řada plánů na reformu v mezinárodních měnových vztazích, které nebyly realizovány, vstoupil vývoj do krizového období.

Po devalvaci libry se operační pole spekulace zúžilo a do centra pozornosti se dostal vztah dolar—zlato. Podle shodného mínění světových finančních kapacit je krize důsledkem situace v americké platební bilanci. Jak jsme již ukázali, zlato, jehož přírůstek nedokázal ani z malé části pokrýt nutný vzrůst potřeby mezinárodní likvidity, muselo být neustále doplňováno rezervními měnami, především americkými dolary. Důvěra států, které přijímaly dolary jako součást svých měnových rezerv, byla závislá na situaci amerického hospodářství, na vývoji americké platební bilance a na stavu amerických zlatých zásob. Především výše amerických zlatých zásob a stav americké platební bilance poskytoval jiným státům záruku, že americké dolary, které tvořily stále větší část jejich měnových rezerv, si budou moci ve Spojených státech kdykoli vyměnit za zlato v oficiálně stanoveném poměru. Schodek americké platební bilance tak vytvářel u ostatních států pohledávky vůči americkým zlatým zásobám. Trvale deficitní platební bilance USA v několika posledních letech podkopala ve světě důvěru ve směnitelnost amerických dolarů za zlato. Alarmujícím dojmem muselo nutně působit tempo, s jakým se americké zlaté zásoby snižovaly — za deset let, tj. od roku 1958 do začátku letošního roku, ztratily USA cca 48% svých zlatých zásob. V prvních měsících letošního roku se zlaté zásoby Spojených států snížily až na 10,4 miliardy dolarů (z toho je ještě 1 miliarda dolarů uložena jako čtvrtina členské kvóty USA u Mezinárodního měnového fondu) a přiblížily se tak těsně minimální „psychologické“ hranici 10 miliard dolarů, pod níž už nelze jít, aniž by to vyvolalo naprostý chaos na světových finančních trzích.

Na samém počátku letošního roku vyhlásil prezident Johnson řadu úsporných opatření, která mají snížit deficit americké platební bilance — dosáhl za rok 1967 rekordní výše 4 miliard dolarů. Úsporná opatření zahrnují především snížení zahraničních investic (v západní Evropě s výjimkou Velké Británie, Finska a Řecka mají být zastaveny úplně), snížení amerických krátkodobých úvěrů, omezení zahraniční pomoci a vládních úvěrů. Kromě toho vláda zamýšlí zlepšit saldo obchodní bilance, tj. zvýšit vývoz a omezit dovoz, a snaží

se omezit výdaje amerických turistů v zahraničí. Americký úsporný program, představující určité restriktivní opatření, jak se zatím zdá, neúčinkuje tak, jak se očekávalo. Jeho vliv především nebude tak okamžitý, jak sliboval, a navíc nedokáže asi revidovat základní tendence v americkém postavení ve světovém hospodářství. Americká úsporná opatření kromě toho narazila na hospodářský odpor řady vyspělých kapitalistických zemí (v NSR například zavedli tzv. daň z přidané hodnoty, kterou zvýhodnili domácí vývozce, Francie hodlá napadnout americký program v GATT, jehož principy prý svým úsporným programem Američané porušují), který jejich účinnost do jisté míry omezuje.

Že americký úsporný program nezapůsobil na stabilizaci v mezinárodním měnovém systému takovým vlivem, jak Američané očekávali, prokázal především další vývoj. I když bylo ještě navíc v USA zrušeno zákonné zlaté krytí obíhajících bankovek a celé americké zlaté zásoby tak byly vyděleny pro vnější obranu dolaru, ocitly se už v březnu tr. mezinárodní trhy deviz pod tlakem krize, která hrozila rozvrátit samotné základy kapitalistického měnového systému. Pokračovaly horečné nákupy zlata, pozice rezervních měn zřetelně slábla a každá další lavina spekuláčnických nákupů přibližovala nutnost řešení. Ve Washingtonu se proto narychlo sešlo mimořádné zasedání Zlatého poolu, kde bylo rozhodnuto rozdělit trh zlata na trhy dva. Na trhu zlata mezi ústředními bankami má být napříště zachována dosavadní cena 35 dolarů za 1 trojskou unci zlata. Ústřední banky mají i nadále spolupracovat formou úvěrů a jiných vzájemných výpomocí tak, aby byl zaručen pořádek v operacích se zlatem. Kromě toho mají nadále existovat zlaté trhy, kde se bude zlato prodávat a nakupovat k soukromým a průmyslovým účelům. Na těchto trzích (v Paříži, Londýně, Curychu, Frankfurtu) se má cena zlata tvořit podle poměru mezi nabídkou a poptávkou, cena nebude dále intervenována, tzn. ústřední banky nebudou na tyto trhy zlato prodávat, ale nebudou je tam ani kupovat.

Rozdělení trhů zlata tak znamená vlastně zánik Zlatého poolu. Tento krok byl přijat se smíšenými pocity. Bezprostředně po rozdělení trhů zlata, kdy cena zlata na soukromých trzích nevzrostla tak, aby to muselo vzbuzovat všeobecné obavy, se zdálo, že to bylo opatření, které situaci vyřešilo dostatečně a natrvalo. Poslední vývoj ovšem ukazuje, že počáteční optimismus nebyl zcela na místě, že rozdělení zlatých trhů může fungovat pouze jako přechodné řešení, neboť se jím neřeší základní, dvojjediný problém — množství mezinárodní likvidity a cena zlata, resp. postavení dolaru. Řešení tohoto problému totiž není pouze technickou otázkou případné reformy mezinárodní měnové soustavy, ale je to i záležitost mezinárodně politická.

Politické aspekty krize mezinárodního měnového systému

Vedle své objektivní, věcné stránky, která sama o sobě vyžaduje řešení, je ovšem současná krize v kapitalistickém měnovém systému výrazem rozporů mezinárodně politických. Současný mechanismus mezinárodních měnových vztahů, tak jak vznikl dohodou z Bretton-Woods, zaručuje výsadní postavení rezervním měnám, tj. především americkému dolaru. Americký dolar, který je jediný ze všech měn kapitalistických států přímo směnitelný za zlato, představuje tak i po politické stránce opěrný sloup celého systému. Privilegované postavení dolaru vytváří od konce II. světové války pevnou ekonomickou základnu globální velmocenské politiky Spojených států. Monopolní směnitelnost dolaru za zlato nadřazuje tuto měnu nad všechny ostatní měny kapitalistických zemí a fixuje americkou převahu finanční, hospodářskou a politickou. Ale nejenom to, vede dokonce k tomu, že udržení takového postavení USA je i v zájmu ostatních kapitalistických zemí. To se jasně ukázalo například po vyhlášení amerického úsporného programu 1. ledna tr., kdy většina před-

stavitelů západoevropských finančních kruhů sice vyjádřila politování nad některými diskriminačními rysy uvedeného programu zaměřenými právě proti jejich zemím, zároveň ovšem vyjádřila uspokojení nad tím, že nedošlo „ještě k něčemu horšímu“, tj. k devalvaci dolaru nebo k zásadní reformě v mezinárodních měnových vztazích. Obavy vyplývají především z možnosti skutečného chaosu v měnových vztazích mezi státy, který by mohl vážným způsobem ohrozit mezinárodní obchod. Jakkoli zjednodušeně, v dnešním rámci stabilita dolaru představuje stabilitu celého systému.

Zásadní — a až na ojedinělé náznaky se zdá, že stále jedinou — výjimkou je Francie. De Gaullova vláda dává najevo od počátku jednání o možné mezinárodní měnové reformě, že celý komplex otázek nemá podle ní převážně charakter hospodářský či finanční, ale politický. Pro Francii znamená současná krize mezinárodního měnového systému příležitost přenést mocenský boj proti velmocenské globální politice USA z hospodářského a vojenského pole i na pole finanční. De Gaulle a jeho hospodářští a finanční poradci postřehli velmi správně vzájemnou souvislost mezi možnostmi světové velmocenské politiky tak, jak ji provádějí USA, a mezi jejich nadřazeným postavením v měnových vztazích. Spojené státy provádějí v mnoha směrech zahraniční politiku, s kterou Francie nesouhlasí: vedou agresivní válku ve Vietnamu, poskytují hospodářskou a vojenskou pomoc různým zemím, jejichž vývoj tím ovlivňují ve svůj prospěch, zahraniční kapitálovou expanzi získávají pozice v řadě průmyslových odvětví západní Evropy — a takto prováděnou zahraniční politiku financují vlastně inflací dolaru.

Francie považuje za první možný krok k reformě mezinárodního měnového systému zvýšení ceny zlata, tj. devalvaci dolaru. Nejčastěji uváděná možná nová cena zlata je 70 dolarů za 1 trojskou uncí zlata, tj. 100% zvýšení ceny zlata. To je důvod, proč se Francie již od června minulého roku neúčastní práce Zlatého poolu. Francie tehdy odmítla další vklady nezbytné k udržení rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou na světovém trhu zlata, její podíl převzaly USA, takže Američané zajišťovali 59% všech vkladů. Rozhodnutí Francie bylo zcela pochopitelné, neměla proč se práce Zlatého poolu dále účastnit, když dosavadní cenu zlata neuznává a její další existenci považuje za neudržitelnou.

Koncem listopadu minulého roku vydal náměstek amerického státního tajemníka Eugen Rostow prohlášení k měnovým otázkám. Vyzval v něm západoevropské země, aby společně pomáhaly ke skončení pasivity americké platební bilance. Ministr financí Francie Michel Debré konkrétní americké návrhy odmítl a zdůraznil, že je třeba, aby si Američané dali svou platební bilanci do pořádku vlastními silami. Při této příležitosti Debré prohlásil: „Dolar se buď vzdá úlohy světové rezervní měny, nebo ho čeká stejný osud jako libru.“

Po vyhlášení amerického programu úsporných opatření jednal Debré s prvním náměstkem amerického státního tajemníka N. Katzenbachem. Debré vyjádřil uspokojení nad tím, že USA činí přece jen opatření k odstranění deficitu platební bilance, žádal však, aby ta, která jsou „nepotřebná a nespravedlivá“, byla přezkoumána. Debré rovněž sdělil, že Francie podnikne odvetná opatření proti americkým firmám, které budou nuceny repatriovat své zisky do USA, a odmítl americkou žádost přezkoumat daňový systém všech zahraničních firem (tedy i amerických).

Nejostřeji reagovala francouzská vláda na zavedení dvojího trhu zlata. Ve vládním prohlášení, které bylo redigováno přímo de Gaullem, se mj. říká: „...ššířící se krize dolaru a libry ukazuje, že současný systém, založený na privilegiu rezervních měn, je nejen nespravedlivý, ale i neaplikovatelný... Chtít ho ještě dále vnucovat by znamenalo odsoudit svobodný svět k těžkým ekonomickým, sociálním a politickým zkouškám.“ K tomu dodává Debré v jednom svém pozdějším interview: „Privilegované postavení dolaru a skutečnost, že ústřední banky ho přijímaly do svých zásob, vedly k nepřetržitě

výrobě dolarů, čímž se také čelilo negativním projevům deficitu. Bylo zlé, že obchodníci, bankéři, průmyslníci, střadatelé začali pochybovat. Američtí presidenti vyhlášovali svou vůli zmírnit deficit, avšak situace, a zvláště válka ve Vietnamu, znemožňovala realizaci těchto slibů. Aby se předešlo tomu, že ústřední banky předloží příliš mnoho žádostí o výměnu dolarů za zlato, vláda USA musela brutálně zasáhnout a vymýšlet lsi. Avšak nic konkrétního nikdy neudělala a neudělá.“

Francie je zatím se svým stanoviskem osamocena. Pozice Velké Británie je i v souladu s britskými zájmy jasně proamerická. Ostatní západoevropské státy si více či méně uvědomují nutnost zásadního řešení, chtějí se však zachovat tak, aby nebyl ohrožen jejich zahraniční obchod. Je pravděpodobné, že Francie se do budoucna soustředí na získání politické podpory pro své koncepce, především v rámci EHS. Její dosavadní naděje byly zatím zklamány. Na bruselské konferenci ministrů financí zemí EHS koncem března tr. se například jasně ukázalo, že jednotné stanovisko ve finančních otázkách je prozatím nad síly partnerských zemí. Velkým zklamáním pro francouzskou vládu byla pozice NSR, která by mohla (kdyby se připojila k Francii) situaci velmi významně ovlivnit. Západní Němci ovšem, ačkoli si i oni velmi dobře uvědomují neudržitelnost nynějšího uspořádání mezinárodního měnového systému, projevují maximální neochotu jakkoli se angažovat. Je nutné připustit, že francouzská pozice všeobecně nezískala zatím nikde zřetelnou a bezvýhradnou podporu i proto, že doposud nepředstavuje propracovanou, pozitivní alternativu.

Některé návrhy na řešení krize současného mezinárodního měnového systému

K řešení krize přistupují jednotlivé státy podle svých mezinárodně politických zájmů. Spojené státy se snaží především o to, aby byla zachována současná cena zlata, a tím parita dolaru. Devalvací dolaru a nutnost jejího odvrácení chápou především jako záležitost národního prestiže. Jejich oficiální návrhy na řešení krize proto zásadně nevycházejí z rámce současného mezinárodního měnového uspořádání. Jelikož nepřipouštějí zvýšení ceny zlata a zároveň ztrácejí možnost suplovat je další inflací dolaru, zbývá třetí cesta, jak zvětšit úhrnnou sumu mezinárodní likvidity — vytvoření umělé mezinárodní měnové jednotky. Takovou umělou mezinárodní měnou, jakýmsi „papírovým zlatem“, by měla být tzv. zvláštní práva čerpání⁴⁾ v rámci Mezinárodního měnového fondu. Je pozoruhodné, že původní plán vznikl ve Francii a byl Francií navržen. Systém zvláštních práv čerpání je prvním vědomým pokusem o umělé a smluvní doplnění stávajících měnových rezerv v mezinárodním měřítku. Na rozdíl od normálních úvěrových tranší v Mezinárodním měnovém fondu mohou být zvláštní práva čerpání použita automaticky a v plném rozsahu. Systém předpokládá, že po jeho zavedení budou státy vykazovat zvláštní práva čerpání jako součást svých měnových rezerv. S úvěry má tato nová forma měnových rezerv společně to, že by měly být alespoň částečně zpětně spláceny. Technicky by jejich zavedení vypadalo tak, že na základě příslušného rozhodnutí generálního ředitele Mezinárodního měnového fondu by byly přiděleny každému státu v procentech jeho kvoty u IMF. Jejich použití by potom znamenalo nárok na protihodnotu v konvertibilních měnách. Země, v jejíž měně bude provedeno čerpání, musí dát k dispozici svou měnu a jako protihodnotu obdrží odpovídající částku zvláštních práv čerpání. Pro jejich převzetí jsou předpokládány horní limity, které nesmějí překročit dvojnásobek počáteční přidělené výše.

⁴⁾ anglicky *Special Drawing Rights* (SDR), francouzsky *droits des tirages spéciaux*.

Projekt zvláštních práv čerpání byl naposled předložen ke schválení na měnové konferenci ve Stockholmu na konci března tr. Z deseti zúčastněných zemí hlasovala proti němu jediná Francie, která se domnívá, že USA a pod jejich nátlakem i vedení Mezinárodního měnového fondu daly původně zamýšlené koncepci jinou náplň. Původně se předpokládalo (a iniciátorem těchto snah byla právě Francie), že nově vytvořená forma úvěrů bude sloužit k nápravě běžných a dočasných těžkostí. Navrhovaný systém „nové světové měny“ však má jako svůj hlavní úkol pomoc dolaru, má být stálý a má fungovat paralelně se systémem Mezinárodního měnového fondu.

Názory na osud projektu zvláštních práv čerpání se různí. Někteří měnoví odborníci jej označují za největší událost v dějinách světového hospodářství od Bretton-Woods, značná část těch ostatních mu ovšem nepřikládá velké naděje. Domníváme se, že jejich skepse je oprávněná především proto, že fungování systému zvláštních práv čerpání sabotované zemí tak hospodářsky mocnou, jako je Francie, nemůže být perspektivně úspěšné a trvalé. Francouzská vláda dala nejednou najevo, že za jedinou možnou cestu považuje zvýšení ceny zlata a reformu mezinárodního měnového systému ve směru posílení významu zlata a odbourání privilegovaného postavení rezervních měn. Ve vládním prohlášení, již citovaném, de Gaulle například konstatoval: „Musí být totiž praktikován světový systém vytvořený na základě zlata, neboť to jediné má charakter neměnitelnosti, nestrannosti a univerzálnosti. Tato reforma musí přirozeně obsahovat i reformu mezinárodního úvěrování, aby odpovídalo širí, pohyblivosti a rychlosti výměn naší doby.“

Teoretickou argumentaci francouzské vládě připravuje známý finanční odborník Jacques Rueff.⁵⁾ Rueff vychází z toho, že při nynějším systému nedochází v zemích se schodkem platební bilance, jejichž měna je zároveň měnou rezervní, ke snižování vnitřní peněžní masy, vnitřního peněžního důchodu, jako tomu bylo při zlatém standardu. Je to následkem toho, že deficit platební bilance je vlastně ihned likvidován tím, že země s přebytkem platební bilance ukládají své přebytky u bank zemí s deficitem. Banky deficitních zemí používají těchto vkladů jednak k úvěrování hospodářství, jednak k poskytování zahraničních úvěrů, což podporuje inflační tendence jak v daných zemích, tak i mezinárodně. Řešení této situace vidí Rueff v obnově zlatého standardu v původním slova smyslu, při zdvojnásobení ceny zlata. Tím by došlo k tomu, že by USA mohly splatit své závazky v podobě dolarových sald, obnovila by se tradiční funkce zlata jako regulátora mezinárodních měnových vztahů, což by znemožnilo jedněm zemím být trvale deficitní, a konečně by byl odstraněn nedostatek mezinárodní likvidity, protože ten je jen důsledkem nerovnováhy mezinárodních plateb a slouží tak k vyrovnání sald platebních bilancí.

Je velmi obtížné pokoušet se o prognózy dalšího vývoje mezinárodních měnových vztahů. Ve hře je totiž příliš mnoho faktorů — objektivně ekonomické, logika dosavadních vztahů, mocenské zájmy jednotlivých zemí, pokračování či skončení americké agrese ve Vietnamu a konečně snad i obavy z toho, že by získaly země, těžící zlato, především SSSR.⁶⁾ Domníváme se ovšem, že zvý-

⁵⁾ Jeho odsudek zvláštních práv čerpání je zvláště příkrý. Označil je za „směšnou karikaturu skutečných peněz“ a za „pořádnou pošetilost, která jen trochu odsune skutečné řešení“.

⁶⁾ Podle zpráv z Francie by se na situaci mohla odrazit i nedávná vlna stávek, která podle přibližného odhadu snižovala hrubý národní produkt země o více než 2 % týdně. Oslabení Francie v rámci EHS se s největší pravděpodobností projeví i v poklesu jejích možností vůči USA. Banque de France byla již nucena intervenovat kurs

šení ceny zlata se časem stane stejně nevyhnutelným. Vývoj rovněž — podle našeho názoru — nespěje k oslabení úlohy zlata, ale spíše naopak, jeho úloha v měnových vztazích mezi státy jen vzroste. Velmi zajímavé, i když ještě zcela nevyjasněné, jsou rovněž úvahy o případné demonetizaci zlata, čili o odtržení zlata a dolaru. Podle našeho názoru, kdyby se toto řešení podařilo blíže precizovat, mohlo by představovat vhodný kompromis mezi oběma krajními koncepcemi, jak se vyhrotily v současné době.

franku v New Yorku a bude-li současný vývoj pokračovat, nelze vyloučit ani devalvaci franku.